

A betelt halál gyűrött tájain

Sebők Melinda:
Halálmotívum Rónay György és Pilinszky János tájköltészetében,
Kairosz, Bp., 2010.

Sebők Melinda tanulmánykötete Rónay György és Pilinszky János halálmotívumait kutatja – különös módon éppen – tájköltészetükben. A szerző a két költőt egymástól elkülönítve tárgyalja, az egyetemesség jegyében mégis arra koncentrálnak, ami egyként mutatkozik meg a két költőegyéniség transzcendens élményvilágán átragyogva. A nyelvi és versszerkezeti elemzéseket is felvonultató „modern pszichoanalitikus kritika módszereit” alkalmazó tanulmányokban – többek között – sok eddig kevésbé ismert vagy hangsúlyozott életrajzi-filológiai részlet, írásanyag is szerepel. Így például Pilinszky János apja halálának körülményei, Rónay eddig kiadatlan *Temetés* című verse (amely szép zárásként szolgál) és számos izgalmas kézirat-változat. A Babits-reminiscenciák feltárása (amely különösen Rónay költészetére jellemző) új töltetet és egyedi látásmódot is kölcsönöz a verselemzéseknek, és valaki számára még az is érdekes lehet, hogy Pilinszky Babits verseit franciául is olvashatta. Találunk tehát a Petőfi Irodalmi Múzeum hagyatékából és az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárából is értékes dokumentumokat, amely különösen vonzóvá teszi a kiadványt.

Ahogy azt Bertha Zoltán utószavában megjegyzi, a kötet „lényegi összetevőit”, „velejét” megcélözva kísérel meg e két világ tájáról halálképet adni. A könyvcímbe is szereplő „tájköltészet” meghatározás (valójában meghatározás és határok nélkül) igen tágasan húzódik végig az egyes fejezeteken, égi-földi és lelki tájakat is magával vonva. Rónayt újra és újra látjuk, amint a balatoni „konkrét tájban megsejti a Végtelent”, ezzel szemben Pilinszky a látomások „fiktív tájában közvetíti a lét abszurditását.”

A címben megjelölt másik aspektust a magyar költészet fejlődéstörténetére is kiterjeszti, rövid áttekintést adva a halálmotívum megjelenéséről költészetünkben. A szerző megközelítési módja valamiképpen azt sugallja, hogy mindenhol a halál sötétsége leselkedik a költőkre-költői énekekre, énekekre. A Babits alakját megidéző képek, anekdoták mellett ugyanis nagy hangsúllyal vannak jelen a háború fakasztotta darabok is, valamint sokat használt kifejezések a fenyegetettség, reménytelenség, pesszimizmus. Ez utóbbi kritika fogalmazódott meg legtöbbször Pilinszkyval szemben, ha nem is teljesen megalapozatlanul, de az értetlenség hangján, egysíkúan.

Sebők Melinda elemzései nem mondhatók egysíkúnak, meglátásai több helyen egészen új perspektívákat idéznek meg. Azon túl, hogy minden témában pontosan megjelöli a kapcsolódó fő motívumrendszert és kontextusba helyezi, majd jelentésváltozásaira is kitér, eredeti észrevételekkel egészíti ki: „ahogy nő a hold, úgy egyre éberebben figyelnek a holtak” – olvashatjuk egy Rónay-vers kapcsán. Az idézetválasztásoknak köszönhetően meglepően és az evidencia erejével tűnik fel Rónay korai költészetében a későbbi Pilinszky-tónus és fogalomkör halványabb, a földi horizontokhoz jobban ragaszkodó és bőbeszédűbb változata – erre a hasonlóságra a szerző is rámutat. Így feltűnik például a pilinszky-i dadogás: „csak töredék lehet és dadogás csak”, az *Utószó* „csatagos virradatát” előző „s eldőlnek az irgalmatlan hófúvásban.” Mindkét líra tárgyias, a vers a lélek útján és annak vetületében, a tájban teremtődik újjá. Rónaynál, a szerző szerint, a táj valamiképpen mindig az elmúlásra emlékeztet, hiszen a pusztulás folytonos. Ezek alapján a számos táj-idézet mind-mind a betegséget, a költő benső küzdelmeit, gyötrelmeit támasztja alá. A részletes, a lírai én és a táj verslenyomatát mozzanataiban érzékenyen leképező elemzések kitérnek a szóhasználatra, az ontológiai viszonylatokra és költői képekre. Az elfogadás itt kulcsfogalom, minden a halál megmásíthatatlan ténye felől kerül megvilágításba. A halál és elmúlás jelenléte egy ösről, télről vagy hulló faleveletről szóló versben természetesen nem vitás. Ugyanakkor a tanulmányköteten végig érződik egy zavarbaejtő és feloldhatatlan ellentmondás, amelyet nem hallgathatunk el: noha Sebők Melinda két katolikus és hívő költő versvilágát látatja, csak ritkán találunk utalást arra, hogy mit is jelent a halál az istenhitben. E verselemzésekben szinte kivétel nélkül az elmúlás, illetve az öregkor, mint az elkerülhetetlen és reménytelen pusztulás tárul elénk. A versekben kimondott Végtelenség ígéretéről és a halál utáni öröklétről csak egy-két helyen esik szó. Rónay inkább passzív és belenyugvó költésze valóban jobban fókuszál a pillanatnyi jelen örömeire és erőteljesebben idézi meg a fájdalmat az elmúlásban, de azért – és itt csak egy példát említünk – mégis merész és kissé egyoldalú sugalmazás, hogy a „beért gyümölcs” csűrbe hordása egyszerűen „az élet közelgő elvesztésére figyelmeztet”. Éppígy Pilinszky *Dél* című versét, egy elragadtatott misztikus élményt a katasztrófa és a halálsejtelem kifejeződéseként aposztrofál a szerző („Közeledik, jön, jön a ragyogás”), és ugyanennek a versnek a folytatását a haláltábor-élmény megnyilatkozásaként. A végén váratlanul és minden további nélkül megjegyzi: mégis kétfajta élményről van szó, „fenyegetettségről, szorongásról” és „örömteli, euforikus létállapotról”.

Rendkívül találók és jellemzőek a költők prózai írásaiból választott fel-felbukkanó és néha refrénként ható idézetek (pl.: „a tények mögül száműzött Isten olykor átverzi a történelem szövetét”), a Rónay és a táj viszonyát leképező mondat: „(...) életemben először éreztem ekkor komolyan, hogy meg tudnék halni, különösebb ujjongás nélkül, ezért a tájért”; Pilinszky mélyen átgondolt, alapvető diszkoszvető-hasonlata az *Apokrif* kapcsán és Simone Weil emblematikus mondatai; a keresztről, a passióról az *Apokrif*, a *Négysoros* és a *Harmadnapon* kapcsán szép és lényeglátó gondolatokkal találkozhatunk: a *Harmadnapon*ban felhívja a figyelmet a kereszthalál és az „egyek-fák-gyökerek-világ” párhuzamos mozgására és „a következő versszakban az erőszakos halál és a megváltó halál egyszerre egymást tükröző és asszimetrikus viszonya”-ra. A Pilinszky-nél oly jellemző egyetemes szenvedés-vállalás, az áldozatvállalás fontossága és meghatározó szerepe rajzolódik ki előttünk a krisztusi példában Radnóti alakját is felvillantva. Kitér a nagyító alá vett pórások jelentőségére, a töredékességben megmutatkozó transzcendens képekre, kiemeli a költő elkötelezettségét a világ peremére szorult tárgyak felmutatására. A kötet egyik fontos mondatát idézzük: „Pilinszky *Fokról fokra* dolgozza ki az Istenhez vezető utat: ember és Isten viszonyát születés és pusztulás párbeszédének tartja.”

A kötet első része Rónayra koncentrál, majd Pilinszky következik (noha közbeeső összevető elemzésekkel) és végül a két költőt közösen tárgyaló fejezetekkel zárul. Mindezt bőséges és jól megválogatott szakirodalommal átszőve.

Izgalmas a szerző kéziratokat egymás mellé illesztő „puhatolózása” a Pilinszky-versekben. Így megtudjuk,

hogyan nyerte el végleges formáját az *Őszi vázlat*, és rámutat a szív-motívum központi szerepére, hitelesen kozmikus távlatokat nyit a képek kibontásával a látomás feszültségéről és erejéről szólva. Jól dokumentált és a sok ismétlés ellenére gondolatébresztő az a fejezet, amelyben a kertmotívumot, mindkét szerző fontos jelképét járhatjuk körbe a szerzővel, és az ihlet-forrásokba is belepillanthatunk. Igaz, a fejezet Rónayt illetően az eddig is sokat emlegetett elmúlás és hervadó öregség metaforáinak túlságosan nyilvánvaló allúzióin nem mutat túl, elgondolkodtató és megkapó viszont, ahogy Pilinszky-nél fel-felvillan a kert képe, és ahogy végigkövethetjük a motívum fejlődését és beágyazódását a verskorpuszba. Az „üvegmögötti csend” poétikájának érzékletes, lényeglátó és jól felépített fejezete előtt az olaszországi élményeket és a tenger ösképét világítja meg a szerző. A „halálos csend” diagnózisa után megtudhatjuk azt is, hogy: „Rónay György intellektuális lírikus, aki meggyőződéssel tekint a léten túli világra. Pilinszky János misztikus lírikus, aki transzcendens titkokat kutat.” Ennek fényében nem tudunk egyetérteni a szerző azon megállapításával, miszerint az *Aranykori töredék*, a költő legtisztábban misztikus verse éppen „a létezés tragikumának kifejezője” lenne, és hogy a vesztőhely pusztán „az erőszakos véget sejteti”. Talán a létezés tragikumuma nem más, mint nem felismerni a kegyelem érkezését, s ha nem is éppen ezen a ponton, de egészében és ennek elkerülésében segíthet olvasójának ez a tanulmánykötet, megérezni, hogy a költészet egyetlen hivatása ismételni szüntelen: „mint vesztőhelyen olyan vakító / és olyan édes. Úgy igazi minden”.

Turai Laura

Ágotát a sirba helyezik, Steffek Albin seccója, 1948